

טורקיה מול הכורדים בצפון עיראק: לקראת התערבות צבאית?

גליה לינדנשטראוס

הטורקים נמצאים כיום במלכוד בנוגע למתרחש בצפון עיראק מכיוון שיש גורמים רבים הלוחצים לכיוון של התערבות צבאית נרחבת, אך הסיכונים הטמונים בפעולה כזו גדולים. מאמר זה בוחן את הרקע להצבה המוגברת של כוחות בגבול טורקיה-עיראק, את החששות מפני הסלמה וכן את ההשלכות האפשריות של הבחירות האסטרטגיות השונות הניצבות בפני הטורקים. בפרט, המאמר בוחן את השפעתם של הבחירות האחרונות בטורקיה, ואחוזי התמיכה הגבוהים להם זכתה מפלגת הצדק והפיתוח, על הסיכויים להתערבות. אם יתערבו הטורקים התערבות צבאית נרחבת בצפון עיראק, מטרותם תהיה לחסל את לוחמי מפלגת הפועלים הכורדית, הפ.ק.ק., המוצאים שם מקלט. מלבד השאלה אם מטרה זאת בת השגה, ניסיונות להשגתה יכולים לעמוד בסתירה לשאיפתה של טורקיה שלא תקום מדינה כורדית עצמאית.

למפלגת הפועלים הכורדית² מביאה לכך שיש עלייה בלחצים מצד צבא טורקיה ומצד דעת הקהל בטורקיה להתערבות צבאית נרחבת.³ התערבות צבאית נרחבת כזו תכלול כמה עשרות אלפי חיילים שיבצעו פעולות קרקעיות במשך כמה שבועות. כל זאת גם בתנאי שההתערבות לא תסתבך, שכן מצב זה עלול להוביל לצורך בנוכחות ממושכת של טורקיה בצפון עיראק. המצב בטורקיה מורכב עוד יותר בשל היחסים המתוחים בין הצבא למפלגת הצדק והפיתוח האסלאמית השלטת שהגיע לשיאו במשבר שהביא להקדמת הבחירות,⁴ וקיים חשש שמא יביא מתח זה לפעולה טורקית תקיפה. מצד שני, האמריקנים מאיימים על הטורקים לבל יתערבו בעיראק. התערבות נרחבת של טורקיה בעיראק יכולה לערער את יחסי ארצות הברית-טורקיה – יחסים שכבר נמצאים בשפל, בין השאר משום שב-2003 לא אישרה טורקיה לאמריקנים לפתוח במתקפה נגד עיראק

על רקע הבעיות שהאמריקנים נתקלים בהן בעיראק, נתפס האזור הכורדי בצפון עיראק כאזור יציב לעומת שאר האזורים. אולם על המשך היציבות באזור זה מאיימים הן התפתחויות פנים-עיראקיות והן הסיכוי ההולך וגובר להתערבות צבאית נרחבת מצד טורקיה כנגד לוחמי מפלגת הפועלים הכורדית, הפ.ק.ק. (המכונים כיום KADEK).¹ ההערכה היא שכ-4,000 לוחמי פ.ק.ק. מוצאים כיום מסתור בצפון עיראק. הטורקים, המתלבטים איזו פעולה יש לנקוט כנגד הכורדים בצפון עיראק, נמצאים בסוג של מלכוד הנובע מאילוצים רבים ומנוגדים.

מצד אחד הטורקים חוששים שמא יביא פירוקה של עיראק להקמתה של מדינה כורדית עצמאית. הספקות בנוגע להמשך נוכחותם של חיילי צבא ארצות הברית בעיראק תורמים להגברת החששות בטורקיה מפני היווצרות מדינה עצמאית כזו. ההתגברות הניכרת בפעולות הטרור המיוחסות

גליה לינדנשטראוס,
חוקרת חברה, תכנית
ניובאוור, המכון
למחקרי ביטחון לאומי

למדינה כורדית, אם תקום, עצמאות כלכלית. הכורדים דורשים את יישומו של הסעיף בחוקה החדשה של עיראק הנוגע למשאל העם בקירקוק; על פי משאל עם זה אמור להיקבע מעמד העיר בפדרציה העיראקית. הכורדים, שהם הרוב בקירקוק,⁶ צפויים להכריע את משאל העם ולדרוש את הצטרפותם לחלקים של עיראק אשר בשליטת הכורדים. משאל העם אמור להתקיים לא יאוחר מ-31 בדצמבר 2007, אך גורמים שונים, ובהם הטורקים, מבקשים לדחותו בשנתיים לפחות. מלבד החששות של טורקיה מהעצמה שתהיה לכורדים אם ישלטו בקירקוק, הטורקים טוענים לקשר ההיסטורי של האימפריה העות'מאנית לקירקוק וכן טוענים שיש להגן על המיעוט הטורקמני באזור.⁷ עם זאת, חשוב לסייג את הדברים, שכן שליטת כורדים על עתודות הנפט אין פירושה שיהיה ביכולתם לשנע את הנפט החוצה ללא שיתוף פעולה עם המדינות השכנות, ולכן גם לכורדים יש אינטרס שסוגיית קירקוק תיפתר אגב הסכמה פנים-עיראקית ובין-לאומית.

מטרותיה של טורקיה והאסטרטגיות למימושן

אפשר לזהות ארבע מטרות של טורקיה בנוגע לצפון עיראק מאז 2003. המטרה הראשונה בחשיבותה היא למנוע הקמת מדינה כורדית עצמאית ששולטת על קירקוק. מטרה חשובה נוספת היא לחסל את כוחות הפ.ק.ק. הפועלים בצפון עיראק.⁸ מטרות נוספות, אך בעלות חשיבות פחותה הן להבטיח את השפעתה של טורקיה על עיראק, בפרט את השפעתה מהבחינה הכלכלית, ולהגן על המיעוט הטורקמני בצפון עיראק.⁹ בהתבטאויות שונות ובייחוד אלה של ראשי הצבא,¹⁰ בנוגע לאפשרות של התערבות צבאית נרחבת בצפון עיראק נטען שהיא דרושה לצורך חיסול כוחות הפ.ק.ק. המוצאים מסתור בצפון עיראק. עם זאת, יש לבחון את הלבטים בנוגע להתערבות מסוג זה ואת ההשלכות האפשריות של התערבות כזו גם ביחס לשלוש המטרות האחרות שצוינו.

משטחה ובשל התרעומת מצד טורקיה על שארצות הברית אינה פועלת בצורה תקיפה מספיק נגד לוחמי הפ.ק.ק. בעיראק.

ה"בעיה הכורדית" וסוגיית קירקוק

כדי להבין את הרקע למתרחש כיום בצפון עיראק יש להתייחס תחילה בקצרה למה שמכונה ה"בעיה הכורדית". הכורדים הם ככל הנראה הלאום הגדול ביותר הקיים בעולם ללא מדינה, והם מפוזרים בעיקר בארבע מדינות – בטורקיה, בעיראק, באיראן ובסוריה.⁵ בכל המדינות האלו ראו בעבר – ועדיין רואים – בלאומיות הכורדית בעיה, ולרוב התמודדו עמה בכוח הזרוע. מלחמת המפרץ הראשונה סימנה מפנה בהיסטוריה של הכורדים בכך שבעקבות החלטת מועצת הביטחון על התערבות הומניטרית בצפון עיראק וההכרזה על חלק מצפון עיראק כ"אזור אסור לתעופה", נסללה הדרך לאוטונומיה דה-פקטו של הכורדים בצפון המדינה. אוטונומיה זו עדיין לא הביאה עמה בשורה של שקט לאזור, והכורדים בעיראק נכנסו למאבק פנימי אלים בין הזרם בראשות מסעוד ברזאאני ובין הזרם בראשות ג'אלל טאלבאני. מאבק זה הגיע לפתרון חלקי ב-1998, רק לאחר תיווך בין-לאומי. הפלת סאדאם בידי האמריקנים ב-2003 הביאה עמה הזדמנויות חדשות עבור הכורדים. בתור בעלי הברית הנאמנים ביותר עבור האמריקנים היום בעיראק, ובשל הניסיון הפוליטי שצברו הכורדים בשנות התשעים והאלפיים, הם יכלו להשפיע על ניסוח החוקה החדשה של עיראק והם אף לוחצים למען שינויה של עיראק למדינה פדרלית. עם זאת, חוסר היציבות ביתר חלקיה של המדינה וכן העניין הרב ששכנותיה של עיראק מגלות בעיצוב עתידה משפיעים על מרווח התמרון של הכורדים בעיראק. סוגיה בעייתית במיוחד בנוגע לכורדים ולעתידה של עיראק היא השליטה בעיר קירקוק. מי ששולט על קירקוק, שולט על יותר מארבעים אחוזים מעתודות הנפט של עיראק. שליטה של הכורדים בעיר תאפשר

מפגינים נושאים את הדגל הכורדי (12 בפברואר 2006) בהפגנה לציון יום השנה ללכידתו של המנהיג הכורדי עבדאללה אב'אלאן

המתחים בטורקיה בין הצבא למפלגת הצדק והפיתוח יוותרו בעינם ולכן הלחצים להתערבות יימשכו

קיים קושי להעריך את היקף הכוחות המרוכזים כיום בגבול עיראק-טורקיה, אך מדובר בכוח משמעותי של כמה עשרות אלפי חיילים. בשנים האחרונות טורקיה מפעילה חלק קטן מכוחותיה מפעם לפעם מעבר לגבול עם עיראק במרדף אחר כוחות הפ.ק.ק.. ישנם יתרונות מדיניים וצבאיים למדיניות מוגבלת זאת של טורקיה מכיוון שהיא אינה נדרשת להתעמת חזיתית עם ארצות הברית בנושא הכורדי. מלבד זאת, לטורקיה שורה של הצלחות במדיניות של דיפלומטיה כופה כלפי הכורדים. כך, כבר עכשיו – רק על רקע האיומים בהתערבות צבאית נרחבת – הכריזו הפ.ק.ק. על הפסקת אש חד-צדדית.¹¹ אמנם עדיין לא ברור מה טיבה של הפסקת אש זאת, אך עצם ההצהרה עליה מעידה, במידה מסוימת לפחות, על ההשפעה שהייתה לאיומים מצד טורקיה. התערבות צבאית נרחבת אף תעלה את הסוגיה הכורדית לראש סדר היום, והדבר אינו בהכרח תואם את האינטרס של טורקיה מכיוון שהקהילה הבין-לאומית, ובייחוד האיחוד האירופי, פוקחים עין על הטיפול בכורדים בתוך טורקיה, ועל אף העברתם של כמה חוקי מפתח בעלי משמעות בנוגע לכורדים, הוצאתם מן הכוח אל הפועל עוד רחוקה. עם זאת, בשל ההתפתחויות האחרונות בטורקיה ובשל בחירתו של סרקוזי (שהביע התנגדות לכניסת טורקיה לאיחוד) לנשיאות צרפת, החברות באיחוד האירופי הולכת ומתרחקת. אם כן, אפשר להעריך כי השפעתן של עמדות האיחוד בנושא זכויות אדם תהיה מוגבלת בכל הקשור לכוונות הטורקים בעניין הכורדים. גם אם תממש טורקיה את תכניתה לבנות אזור ביטחון של עד כ-15 ק"מ מהגבול בצפון עיראק,¹² הרי שעל אף התנגדותה של ארצות הברית לתכנית זאת, לא יהיה הדבר בבחינת "שבירת כלים", שיהיו לה אותן תוצאות משמעותיות של כניסה מסיבית של כוחות טורקיים לצפון עיראק.

על אף היתרונות במדיניות של ריסון, ישנה סבירות לא מבוטלת שהתערבותה של טורקיה בחלק הכורדי בצפון עיראק תהיה מסיבית. פרשנים רבים

העריכו שתרחיש זה אינו סביר כל עוד הכוחות האמריקניים ממשיכים לשהות בעיראק מכיוון שהאמריקנים רואים בסיפור כורדיסטאן הצלחה יחסית בכל הבוץ העיראקי, וקרוב לוודאי שגם אם הם ייסוגו, הם ירצו את הקמתם של בסיסי קבע אמריקניים בכורדיסטאן. עם זאת, היה אפשר לראות בהסכם לשיתוף פעולה ביטחוני, שנחתם בסוף מאי בין הקואליציה בראשות ארצות הברית לממשלה האזורית הכורדית, תחילתה של 'התנתקות' אמריקנית. בהסכם זה הועברה השליטה הביטחונית על האזורים הכורדיים לידי הממשלה האזורית.¹³ העברת שליטה זו אולי מעידה שהאמריקנים לא יוסיפו להסתבכותם בעיראק גם עימות חזיתי עם טורקיה, גם אם הם לא יוציאו סופית את כוחותיהם מעיראק. אם מעורבותה הצבאית של טורקיה בעיראק תהיה אכן נרחבת, היא צפויה להתנגדות חזקה מצד הכורדים. לאחר 16 שנות אוטונומיה בעיראק, הכורדים אינם צפויים לוותר בקלות על הישג זה.¹⁴ לפיכך, אף שאין תמיכה משמעותית בקרב הכורדים העיראקים לדרכי הפעולה האלימות של הפ.ק.ק., כניסה טורקית מסיבית לעיראק תיתפס על-ידם כניסיון השתלטות מצד טורקיה במטרה למנוע הקמת מדינה כורדית עצמאית ולא כפעולה מוגבלת כנגד הפ.ק.ק.¹⁵

עוד בקיץ 1997 הכניסה טורקיה כ-40 אלף חיילים לעיראק, לפעולה שנמשכה שישה שבועות. ההשוואה להתערבות המסיבית הקודמת של טורקיה בעיראק מעניינת מכיוון שהיא יכולה להאיר לא רק על הסיכויים להתערבותה של טורקיה, אלא גם על גורמים מעכבים ועל השלכות אפשריות של התערבות כזו. גם ב-1997 ניצבה טורקיה בפני התנגדות נרחבת מצד מדינות ערביות, האיחוד האירופי וארצות הברית להתערבות זו, אך היא בחרה לפעול בכל זאת. עם זאת, להבדיל משנת 1997, לא הייתה נוכחות מסיבית של כוחות אמריקניים בעיראק. בשלהי שנות התשעים הכריזו הפ.ק.ק. על הפסקת אש חד-צדדית, בעיקר על רקע הלחצים שהפעילה טורקיה על סוריה

**ארדואן: לפני
שתיכנס טורקיה
לעיראק כדי
להתמודד עם
הטרוריסטים
הכורדים עליה
לסיים תחילה
את המאבק נגד
הטרוריסטים
בשטחה**

**ארדואן עומד
אל מול לחצים
כבדים מצד ראשי
הצבא ודעת
הקהל, ולחצים
אלו צפויים
להתגבר בעקבות
כל פעולת טרור
עתידית שתיוחס
ל-פ.ק.ק.**

לגרש משטחה את עבדוללה אוג'לאן, מנהיג הפ.ק.ק., ולאחר מכן על רקע תפיסתו בקניה ב-1999. הפסקת אש זו הצליחה להחזיק פחות או יותר עד 2005. לא ניתן לדמיין צעד דומה שתוכל לנקוט כעת טורקיה נגד הפ.ק.ק., שתהיה לו אותה השפעה דרמטית שהייתה למעצרו של אוג'לאן.

התערבות צבאית נרחבת מצד טורקיה עלולה לזרז את התפרקות מה שנותר מהמדינה העיראקית. בכך, ההתערבות עלולה ליצור מצב מנוגד לאינטרסים של טורקיה, בייחוד אם ישתלטו השיעים או פלגים סוניים קיצוניים על חלקיה הדרומיים של עיראק, ולפיכך במקום שיוכל החלק הכורדי להיות – תאורטית – עבור הטורקים מדינת חיץ, נוכחות נרחבת של טורקים בחלקים אלו תוביל אותם להיות בקו עימות עם השיעים ועם הסונים העיראקים וכן עם איראן, שתנסה לפרוס את חסותה על חלקים אלו. מנגד, קיים חשש של טורקיה שלאחר שסירבה לכך שכוחות אמריקניים ייכנסו לעיראק דרך שטחה היא למעשה איבדה במידה רבה את יכולת ההשפעה שלה על עתיד עיראק, ולכן דווקא פעולה צבאית נרחבת יכולה לקדם אותה להיות צד מרכזי בשולחן הדיונים העתידי.¹⁶

תרחיש נוסף, שנראה פחות סביר לעומת תרחישים שכבר הוצגו, הוא שטורקיה תסכים לחלוקת עיראק לשתיים או לשלוש מדינות ולכך שהאוטונומיה הכורדית בעיראק תקבל מעמד של מדינה. הסיכויים להתממשות תרחיש זה אינם גדולים מכיוון שטורקיה חוששת שמא הקמת מדינה כורדית עצמאית תגרום לכורדים הרבים שבשטחה לרצות להצטרף אל המדינה הכורדית ואף לדרוש היפרדות חלקים בדרום מזרח טורקיה וצירופם למדינה הכורדית החדשה. מלבד החששות של הטורקים, גם איראן וסוריה שותפות לחששות מפני מדינה כורדית עצמאית, וקרוב לוודאי שישתפו פעולה עם טורקיה למניעת הקמתה. אף שתרחיש שלישי זה אינו סביר, יש יתרון בדיון בו לשם הבנת החסרונות של בחירה במדיניות כוחנית. בשנים האחרונות התגברו מאוד

ההשקעות הכלכליות של טורקיה בצפון עיראק, ולפיכך נוצר למעשה אינטרס של טורקיה בהמשך הפיתוח וביציבות של צפון עיראק. מלבד זאת, אף שנראה כי טורקיה נוקטת בעיקר מדיניות של דיכוי כלפי הכורדים, היו גם הישגים לדרכי פעולה מייטביות יותר עם הכורדים. כך, הן בעקבות מדיניות מהפכנית יחסית של הנשיא טורגוט אוזאל בשנים האחרונות לחייו כלפי הכורדים בטורקיה והן בעקבות שינויים תחיקתיים שנאלצו הטורקים לעשות כדי שתישקל מועמדותם להצטרפות לאיחוד האירופי, נוצר מצב שהכורדים בשטחה נהנים כיום מכמה זכויות תרבותיות כמו הזכות לדבר בשפה הכורדית בחיי היום-יום. אף שמדובר בזכויות מוגבלות מאוד, נראה שיש להן השפעה על הירידה במידת התמיכה בפעולות האלימות של הפ.ק.ק. בקרב הכורדים בטורקיה. גם אחוזי התמיכה הגבוהים (חמישים ושניים אחוז) להם זכתה מפלגת הצדק והפיתוח באזורים הכורדים בדרום-מזרח טורקיה מעידים על תקווה כורדית לשתף פעולה עם הממשלה הנכנסת.¹⁷

מלבד זאת, יש להדגיש שמפלגת הצדק והפיתוח האסלאמית מושפעת בצורה פחותה מהמסורת הכאמליסטית. על פי המסורת הכאמליסטית, הלאום הכורדי אינו קיים כלל, והכורדים מכונים "הטורקים ההרריים". מבחינה זאת, על אף עמדתה המסורתית של טורקיה, הפוסלת מדינה כורדית עצמאית, מפלגת הצדק והפיתוח יכולה לנקוט מדיניות שונה בנוגע לסוגיה הכורדית, גם באמצעות הדגשה רבה יותר של הממד האסלאמי המאחד בין הטורקים ובין הכורדים. מה עוד שכפי שצוין, הכורדים הטורקים תומכים במפלגת הצדק והפיתוח יותר מאשר במפלגות המתחרות.

בעקבות הבחירות לא ברור עדיין לאיזה כיוון ילך ראש הממשלה הנכנס רג'פ טייפ ארדואן ואם יצליח לעמוד אל מול לחצי הצבא להתערבות נרחבת. בבחירות האחרונות זכתה מפלגת הצדק והפיתוח לאחוזי תמיכה גבוהים (עלייה משלושים וארבעה לארבעים ושבעה אחוזים), לעומת הבחירות

**להתקררות
היחסים בין
טורקיה לארצות
הברית וכן
להתרחקותה של
טורקיה מהאיחוד
האירופי יש
השפעה על
סיכויי שיתוף
הפעולה בין
טורקיה לאיראן
ולסוריה בכלל
ובנוגע לסוגיה
הכורדית בפרט**

לשלוש מדינות – התפתחות שאינה רצויה מבחינת הטורקים. חוסר שביעות הרצון של טורקיה מהיעדר פעולה מספקת מצד ארצות הברית כנגד לוחמי מפלגת הפועלים הכורדית המוצאים מקלט בצפון עיראק הביא למתיחות רבה ביחסים בין טורקיה לארצות הברית. יש להדגיש שלהתקררות היחסים בין טורקיה לארצות הברית וכן להתרחקותה של טורקיה מהאיחוד האירופי²¹ יש השפעה על סיכויי שיתוף הפעולה בין טורקיה לאיראן ולסוריה בכלל ובנוגע לסוגיה הכורדית בפרט. לשיתוף פעולה בין טורקיה לאיראן ולסוריה, גם אם מוגבל, תהיה השפעה לא מבוטלת על התפתחויות אזוריות. בפרט, תהיה השפעה להתקרבות בין טורקיה לסוריה ולאיראן על היכולת של ישראל להמשיך לשתף פעולה באופן הדוק עם טורקיה מאחר שההיגיון האסטרטגי בבסיס ברית זאת נחלש.

הערות

1. לאחר אירועי 11 בספטמבר 2001, ובעקבותיהם המאבק הנרחב של ארצות הברית בארגוני טרור, שינתה מפלגת הפ.ק.ק. את שמה ל-KADEK (הקונגרס לחופש ולדמוקרטיה בכורדיסטאן). עם זאת, לא חלו שינויים משמעותיים באופי הפעילות של המפלגה, ולפיכך נותר השם הקודם בשימוש נרחב.
2. בשנים האחרונות חלה עלייה של ממש במספר ההרוגים ממתקפות הפ.ק.ק. – מאז מעצרו של עבדוללה אוג'לאן, מנהיג הפ.ק.ק. ב-1999 נהרגו בין ארבעים לשישים אנשים כל שנה, ב-2005 עלה המספר ל-200, וב-2006 נהרגו יותר מ-600 איש. S. Peterson, "Tensions on Iraq Border rile Turkey", *The Christian Science Monitor*, June 8, 2007, <<http://www.csmonitor.com/2007/0608/p01s04-woeu.html>>.
3. J. Gottschlich, "Turkish Military Leaders Pushing for Invasion of Northern Iraq", June 8, 2007, *Spiegel Online* <<http://www.spiegel.de/international/world/0,1518,versand-487452,00.html>>.
4. משבר זה הגיע לשיאו עם התנגדות הצבא להעמדתו לבחירה של רג'פ טייפ ארדואן ממפלגת הצדק והפיתוח לתפקיד נשיא המדינה ועל רקע הקדמת הבחירות לפרלמנט עקב הכישלון להשיג רוב מספיק

הקודמות). אמנם בגלל שיטת הבחירות הטורקית וכניסתה של מפלגה נוספת לפרלמנט, תורגמו אחוזי תמיכה אלו לפחות מושבים בפרלמנט, אך עדיין מדובר בהצבעת אמון משמעותית במפלגת הצדק והפיתוח ובמיוחד במנהיגה, ארדואן. במהלך מערכת הבחירות לא היה ברור אם הלחצים שהפעיל הצבא להתערב בצפון עיראק לא נבעו בחלקם מכך שראשי הצבא והאליטות הישנות רצו להציג את ארדואן כלא נחוש מספיק במאבקו מול הטרור ולגרום לירידה בתמיכה במפלגת הצדק והפיתוח.¹⁸ כך למשל, לאחר שהצהיר ארדואן כי לפני שתיכנס טורקיה לעיראק כדי להתמודד עם הטרוריסטים הכורדים עליה לסיים תחילה את המאבק נגד הטרוריסטים בשטחה,¹⁹ אמרו נציגי האופוזיציה שהצהרתו של ארדואן מעידה כי הוא אף פעם לא באמת הבין את המאבק נגד הטרור.²⁰ צפוי שגם בקדנציה הנוכחית המתחים בין הצבא למפלגת הצדק והפיתוח יוותרו בעינם ולכן הלחצים להתערבות בין אם נובעים מהערכות בנוגע למידת הנחיצות של התערבות כזאת ובין אם נובעים מרצון לערער את שלטונה של מפלגת הצדק והפיתוח, יימשכו. עם זאת, תוצאות הבחירות מעידות שהצבא נחלש מבחינה פוליטית ולכן במידה וארדואן ירצה לנקוט במדיניות מהפכנית כלפי סוגיית המדינה הכורדית בצפון עיראק וכלפי הכורדים בטורקיה, ייתכן ויש לו הזדמנות היסטורית לעשות זאת.

סיכום

ארדואן, המתלבט כיצד יש לנהוג בנוגע למתרחש בצפון עיראק, ניצב אל מול ההשלכות הפנימיות והבין-לאומיות המרחיקות לכת שינבעו מהחלטה בנושא זה. כפי שנטען קודם, ארדואן עומד אל מול לחצים כבדים מצד ראשי הצבא ודעת הקהל, ולחצים אלו צפויים להתגבר בעקבות כל פעולת טרור עתידית שתיוחס ל-פ.ק.ק. מנגד, התערבות נרחבת של צבא טורקיה עלולה לא רק שלא להשיג את המטרה של תפיסת כל לוחמי הפ.ק.ק. הנמצאים בעיראק אלא גם לזרז את התפרקותה הסופית של עיראק לשתיים או

10. למשל:
"Turkish General Seeks Iraq Raids", *BBC News*, June 27, 2007, <<http://news.bbc.co.uk/2/hi/europe/6246484.stm>>.
11. S. Hacaoglu, "Kurdish Rebels Declare Cease-Fire in Turkey", *Washingtonpost.com* <www.washingtonpost.com/wp-dyn/content/article/2007/06/12/AR2007061202089.html>.
12. U. Enginsoy, "US Cold toward Turkish Buffer Zone inside Iraq", *Turkish Daily News*, June 16, 2007, <<http://www.turkishdailynews.com.tr/article.php?enewsid=75950>>.
13. "Kurdistan Signs Security Accord with U.S", *Middle East Newslite*, June 3, 2007.
14. במשאל עם לא רשמי שנערך עם הבחירות לפרלמנט של עיראק באביב 2005 השיבו תשעים וחמישה אחוזים מהנשאלים שהם תומכים בהכרזת עצמאות של המדינה הכורדית.
- K. Katzman and A. B. Prados, "The Kurds in Post-Saddam Iraq", *CRS Report for Congress*, March 14, 2005, <<http://fpc.state.gov/documents/organization/44128.pdf>>.
15. M. Ali Briand, "What Should be Done or Avoided to Enter Iraq", *Turkish Daily News*, June 23, 2007, <<http://www.turkishdailynews.com.tr/article.php?enewsid=76595>>.
16. H. Ozoglu, "Will Turkey Seize Northern Iraq?", *History News Network*, June 14, 2007, <<http://hnn.us/articles/32032.html>>.
17. I. Traynor, "Turkey Raises Hopes of Peace with Kurds", *Guardian*, July 24, 2007, <<http://www.guardian.co.uk/turkey/story/0,,2133351,00.html>>.
18. Y. Schleifer, "Turkish Military Presses for Iraq Offensive", *ISN Security Watch*, June 6, 2007, <www.isn.ethz.ch/news/sw/details.cfm?id=17707>.
19. S. Tavernise, "Turkish Premier Opposes Move on Militants in Iraq", *The New York Times*, June 13, 2007, <<http://www.nytimes.com/2007/06/13/world/europe/13turkey.html>>.
20. "Opposition Outrage at PM's Remarks", *Turkish Daily News*, June 14, 2007, <<http://www.turkishdailynews.com.tr/article.php?enewsid=75804>>.
21. R. Menon and S. Enders Wimbush, "The US and Turkey: End of an Alliance", *Survival* 49, no. 2, pp. 129-131;142.
- לבחירתו לנשיא של עבדוללה גול, גם הוא ממפלגת הצדק והפיתוח.
5. דיון על ההערכות השונות בנוגע לגודלו של הלאום הכורדי, הערכות הנעות משבעה מיליון לעשרים וחמישה מיליון, אפשר למצוא בתוך:
A. Manafy, *The Kurdish Political Struggles in Iran, Iraq, and Turkey: A Critical Analysis* (Lanham: University Press of America, 2005), pp. 4-5.
לפי ההערכות ב-CIA World Factbook, בטורקיה יש כארבעה עשר מיליון כורדים (עשרים אחוזים מהאוכלוסייה), בעיראק בין ארבעה מיליון לחמישה מיליון וחצי (בין חמישה עשר לעשרים אחוזים מהאוכלוסייה), באיראן ארבעה מיליון וחצי (שבעה אחוזים מהאוכלוסייה). בנוגע לסוריה – קיימת הערכה רק בעניין כלל המיעוטים הלא ערבים במדינה, שהם עשרה אחוזים בערך, ואין מספרים מדויקים בנוגע לכורדים. עם זאת, מקובל להעריך שיש בסוריה מיליון כורדים בערך.
6. על פי החוקה החדשה של עיראק, תיעשה גם "נורמליזציה לדמוגרפיה" של קירקוק. פירוש הדבר גירושם (עם פיצוי כספי מוגבל) של ערבים שסאדאם חוסיין העבירם לקירקוק כדי לנסות ולאזן את האוכלוסייה הכורדית הגדולה ואת האוכלוסייה הטורקמנית בעיר.
7. D. Igantius, "A New Threat in Iraq", *Washingtonpost.com*, April 18, 2007, <<http://www.washingtonpost.com/wp-dyn/content/article/2007/04/17/AR2007041701457.html>>.
- H. J. Barkey, "Turkey and Iraq: The Perils (and Prospects) of Proximity", *United States Institute of Peace Special Report*, 141, July 2005, p. 9, <www.usip.org/pubs/specialreports/sr141.html>.
8. O. Frahm, "Northern Iraq and Its Neighbors: The Regional Dimension of the Kurdish Question", *Insight Turkey*, January/March 2007, p. 101; Barkey, "Turkey and Iraq", pp. 1-2.
9. סוגיית ההגנה על המיעוט הטורקמני היא סוגיה חדשה יחסית במדיניות החוץ של טורקיה, והחלה להישמע בהתבטאויות פומביות של בכירים טורקיים רק בשנות התשעים. החזית הטורקמנית העיראקית (Iraqi Turkmen Front – ITF), מפלגה פוליטית טורקמנית שנתמכת על ידי טורקיה, מעריכה שהטורקמנים הם בין שמונה אחוזים לאחד עשר אחוזים מהאוכלוסייה העיראקית, אך לטענת חוקרים, הם שניים או שלושה אחוזים בלבד.
- Barkey, "Turkey and Iraq", pp. 6-7.